

DET GYLNE KOMPASSET

REGISSØR	CHRIS WEITZ
ORIGINALTITTEL	THE GOLDEN COMPASS
NASJONALITET	USA
SPRÅK	ENGELSK, TEKSTET PÅ NORSK
PRODUKSJONSÅR	2007
SPILLETID	1 T 54 MIN
SENSUR	11 ÅR
MANUS	CHRIS WEITZ, ETTER PHILIP PULLMANS ROMAN
PRODUKSJON	BILL CARRARO, DEBORAH FORTE
SKUESPILLERE	NICOLE KIDMAN, DANIEL CRAIG, DAKOTA BLUE RICHARDS, BEN WALKER, SAM ELLIOTT
DISTRIBUSJON	SF NORGE AS FILMSTUDIEARK SKREVET AV PER TERJE NAALSUND
KLASSETRINN	6.-10. KLASSE
FAG	NORSK, KRL
EMNER	FANTASY, EVENTYR, BOK OG FILM, MORAL, RELIGION

DETTE ER ET FILMSTUDIEARK UTGITT AV FILM&KINO. FOR Å BESTILLE
BILLETTER TIL FILMEN TA KONTAKT MED DIN NÆRMESTE KINO

DET GYLNE KOMPASSET

Det gylne kompasset er en amerikansk fantasy-film basert på en kjent bokserie. Filmen handler om ei jente som lever i en verden tilsynelatende nokså lik vår verden, men også svært ulik den. Hun blir plutselig kastet ut i en krig om menneskenes frie vilje og opplever flyvende hekser, snakkende isbjørner og fryktelige eksperimenter med barns sjeler.

FANTASY PÅ FILM

Filmen er del av en trend innen internasjonal filmproduksjon for tiden, der det satses stort på fantasy-serier basert på fantastisk litteratur. Blant forløperne for *Det gylne kompasset* er serien med “Harry Potter”-filmer, “Ringenes Herre”-serien og serien basert på “Legenden om Narnia”. Det er ikke bare bøkens enorme popularitet som er grunnen til denne satsningen — en annen viktig faktor er utviklingen av digitale effekter, som gjør at fantastiske elementer nå sømløst kan animeres sammen med vanlige filmopptak.

Deler av handlingen i filmen er lagt til norskekysten og Svalbard, og derfor ble også mange av naturscenene som danner bakgrunnen for handlingen, spilt inn i Norge: Et filmteam på 20 personer gjorde opptak i Førde, Bergen og Veafjorden/Stammeshella. Det ble også gjort opptak på Svalbard, og et mindre team filmet også fra Bryggen i Bergen.

PHILIP PULLMAN

Det gylne kompasset er første film av tre, som gjenforteller ungdomsboksuksessen “Den mørke materien” av den britiske forfatteren Philip Pullman. Bøkene er kritikerrost og prisbelønt og er særlig i England blitt bestselgere.

Den mørke materien kom ut på engelsk i perioden 1995-2000, mens den norske utgaven ble utgitt av Aschehoug forlag for første gang i 1997-2002. Trilo-

gien består av de tre bøkene “Det gylne kompasset”, “Den skarpeste kniven” og “En kikkert av rav”. (De to første bindene hadde en annen tittel i 1. utgaven, nemlig “Nordlys” og “Den skarpe eggen”.)

Den mørke materien inneholder klare sjangertegn fra fantastisk litteratur siden den forteller om parallelle universer, hekser, daimoner, har dyr som kan snakke og objekter med mystiske krefter. Et av disse objektene er alethimeteret som har gitt filmen sin tittel: Det er et mystisk kompass i gull, som ikke viser hvilken retning man skal gå i, men som viser svar på alle spørsmål man stiller det.

Pullman selv er ikke så opptatt av sjangeren “fantasy”. Han har selv sagt at bøkene er “sterk realisme”. Han forklarer det med at “fortellingen hans er om virkelige mennesker og at den handler om den universelle, menneskelige erfaringen det er å vokse opp. De fantastiske elementene i fortellingen er ment som bilder på menneskelige fenomener.”

Ved at bildene hans også forteller om trekk ved oss selv, blir de tolkbare. Et godt eksempel er daimonene, som følger alle menneskene i bøkene. En daimon er en dyreskikkelse som følger personen hele livet, og som dør sammen med personen. Så lenge man er barn, kan daimonen skifte skikkelse alt etter situasjonen som barnet er i. Men når man blir voksen, kan ikke daimonen lenger skifte skikkelse. Det dyret du da har som følgesvenn, er som et bilde på din personlighet eller sjel. Pullman forteller selv at han ofte hører av lesere at de først synes dette er underlig, “men etter som man vennes til å tenke at mennesker har daimoner, virker det helt naturlig”. Det kan dessuten få leserne til å tenke: Hvordan ville det vært å ha en daimon? Ville det gjort livet bedre?

På norsk finnes i tillegg til “Den mørke materien” også følgende bøker av Philip Pullman: “Blodrød rubin” (1988; ny tittel: “Rubinen i røyken” (2006)), “Iskaldt spill” (1988), “Grev Karlstein” (2004) og “Jakob og fugleskremslet” (2005), som Pullman vant den internasjonale Astrid Lindgren-prisen for i 2005.

Philip Pullman har en egen nettside der han forteller mye om hvordan det er å være forfatter, og som sitatene over er hentet fra: <http://www.philip-pullman.com>

I UNDERVISNINGEN

Filmen er mest aktuell for bruk i undervisningen i

norsk, gjerne i forbindelse med lesning av bøkene i serien, og i KRL-faget. Nedenfor er noen innfallsvinkler til arbeidet. Noen av oppgavene passer best på ungdomstrinnet.

Før man går i gang med å snakke om filmen i klassen, kan det være greit å ha oversikt over personene i filmen: Lyra er filmens hovedperson. Hun har to venner, den ene er Roger som bor på Universitetet sammen med Lyra, den andre er Billy Costa, som er en gypter. Lyras Daimon heter Pantalaimon, men kalles ofte bare Pan. Universitetet hun bor på ledes av rektoren, som får besøk først av Lord Asriel og deretter Marisa Coulter. Gypterne, som dominerer sjøen, ledes av John Faa, mens deres vise mann er Farder Corman.

Ballongføreren heter Lee Scoresby. Isbjørnen de ansetter heter Iorek Byrnison, mens kongen av isbjørnene på Svalbard heter Ragnar Sturlusson. Heksene anføres av Serafina Pekkala.

Eksperimentstasjonen på Svalbard voktes av tartarene.

NORSKUNDERVISNINGEN

1. Forskjellene på bok og film (muntlig fremføring)

Hvis det er noen i klassen som har lest bøkene, kan de gjerne brukes til å forberede filmopplevelsen. Har dere muligheten til å vise pc-film på storskjerm, kan elevene vise traileren til filmen og fortelle klassen både om historien i bøkene og de forskjellige elementene som opptrer i traileren. Traileren finner dere på Filmweb sine nettsider. Se <http://www.filmweb.no/trailere/articel135072.ece>

Etter filmvisningen kan de samme elevene gjerne jobbe i en gruppe og finne fram til hva som var forandret fra boka. La dem presentere dette for klassen etterpå. Etter en kort diskusjon om hva som var best, boka eller filmen, kan det være oppklarende å diskutere i hele klassen hva som kan være grunnene til at filmskaperne har gjort dette? (Grunnene er ofte dramaturgiske, ofte kommersielle, av og til for å holde kost-

nadene nede, og ofte for å holde spilletiden nede.)

2. Jobbe med dramaturgi (skriftlige ferdigheter)

Kunnskap om hvordan bøker og filmer er fortalt, kan være med på å bygge opp elevenes egen fortellerkompetanse, enten de skal skrive fortellinger, lage film eller fortelle om hendelser som har skjedd dem.

La hver elev tegne en selvvalgt scene fra filmen. Sett deretter alle tegningene på tavla, og få en liten gruppe av elever til å ordne dem i riktig rekkefølge, slik det ble fortalt i filmen. Bruk denne oversikten som en "storyline" for å holde orden på elementene i filmen mens dere diskuterer oppbygginga av filmen ved hjelp av spørsmålene under:

a) Filmens elementer: Sammenlign filmen med trekk fra eventyrsjangeren.

Hvem er helten? Minner hun om noen?

Hvem er skurkene? Minner de om noen?

Hvem er hjelperne?

Hvem er motstanderne?

Hvilke oppgaver er det helten må løse, og hvordan løser hun dem?

Hvilken hovedoppgave er det helten står overfor?

Hvem er det som har gitt henne denne oppgaven?

Hvem er det som kommer til å nyte godt av at hun løser den?

b) Filmens oppbygging: Det dramaturgiske forløpet
Hva er filmens **anslag** (åpningsscener): Hva forteller det oss om filmens intrige og om personene som opptrer?

Når starter filmens **komplikasjon**: Når blir hovedpersonen Lyra for alvor innblandet?

Når er filmens **vendepunkt**: Når må hun velge å innta en aktiv holdning til det som skjer? Hva er det hun vet da? Er det grunnen til at hun blir aktiv?

Når er filmens **klimaks**? Hvem får hovedpersonen hjelp av her, og hvordan løser hun problemet hun er stilt overfor?

Hvordan er filmens **avslutning**? Lukker den filmen helt, eller får du på følelsen at historien ikke er ferdig ennå? Hvilke spørsmål er ikke besvart?

c) Gjenfortelling

Hvis dere noterer svarene på alle disse spørsmålene, så kan svarene gjerne deles ut i forbindelse med at elevene får i oppgave å gjenfortelle filmen. De kan velge mellom å gjenfortelle den som et eventyr eller som en spenningshistorie. Diskuter gjerne hva som ville være

forskjellig i disse sjangrene.

Andre, mer frie skriveoppgaver kan være å lage egne historier med utgangspunkt i filmens fantastiske elementer: “Jeg og min daimon”, “Dagen da jeg mistet alethiometeret mitt”, “En annen verden”.

KRL-UNDERVISNINGEN

1) De fantastiske elementene som Philip Pullman bruker, er ment å være bilder på menneskelige erfaringer og opplevelser. Mørkets materie gir slik bilder på sentrale etiske eller metafysiske temaer som “hva er fri vilje” og “har menneskene sjel?” Disse to temaene kan diskuteres eller være gjenstand for filosofiske undersøkelser utfra filmen og bøkene til Pullman.

a) Har menneskene sjel?

Spør elevene hva som menes med sjel. Hvem har sjel? Har de sjel? Er det noen som har mer sjel enn andre? Kan ting ha sjel?

Bring så inn dyrene fra filmen/boka. Hva er en daimon? Hvilken rolle spiller de for menneskene? Er de lik eller ulik en sjel? Hvordan ville det vært å ha en daimon? Finnes det mennesker som har noe som ligner en daimon? Hva slags daimon ville du hatt, tror du? Og siden den forandrer skikkelse: Når måtte den forandret seg?

For å bringe inn et element av lek: Ta testen på filmens hjemmeside. Der blir man stilt 20 spørsmål og får så en karakteristikk av seg selv og et bilde av hvordan din daimon ville sett ut. Se <http://www.goldencompassmovie.com>, og trykk “Daeimon”. Diskuter deretter testen. Synes dere den testet “sjelen” deres, eller var det andre egenskaper ved dere den var mer opptatt av?

Det blir sagt i boken at mange voksne blir skuffet over daimonen de ender opp med. De skulle kanskje gjerne hatt en løve, men så ender de i stedet opp med en mus. Diskuter hva det kan gjøre med en person? Hva slags forhold ville dere helst hatt til daimonen deres? Som avslutning på samtalen? Tegn deg selv med en daimon!

b) Hva er fri vilje?

Diskuter på lignende vis hva fri vilje er, og om menneskene har det?

Bring gjerne inn støvet fra filmen/boka. Obs! Det er mulig at elevene trenger mer kunnskap om støv for å kunne diskutere dette. Enten bør de lese bøkene, eller

vente på neste film. Men en begynnende diskusjon som dette, kan være en god introduksjon til de som vil lese bøkene. Pullman selv definerer det som “det som skjer når noe begynner å forstå seg selv”, og det kan tolkes nokså vidt. I boka knyttes det til utdrivelsen av paradiset, og det symboliserer både Synd (som kirke-makten i filmen vil utrydde) og Vilje til kreativitet og kunnskap (som mange mennesker er positive til).

Hva er støvet i filmen? Hvem er mest interessert i det? Hvorfor er de interessert i det? Hvordan kan det få alethiometeret til å virke?

Diskuter om det kan være noen negative sider ved fri vilje? Hva slags forhold synes dere skolen har til elevenes frie vilje?

2) Religionskritikk Philip Pullmans trilogi har blitt kritisert av enkelte religiøse organisasjoner for å være religionsfiendtlig, og en amerikansk organisasjon, “Catholic League for Religious and Civil Rights”, har oppfordret til boikott av filmen. Pullman selv betegner seg som ateist, og på sin egen hjemmeside skriver han følgende om religion:

“Den religiøse impulsen - som inkluderer følelsen av forbauselse og mysterium som synet av universet gir oss, begjæret etter å finne mening og et formål med livet, følelsen av at vi er moralsk bundet til andre mennesker - er en del av å være menneske. Det verdsetter jeg. Hvis ikke ville jeg vært tåpelig.

Men organisert religion er noe helt annet. Problemet er at kirker og presteskap alt for ofte opp gjennom historien har villet regjere over folk i navnet til en usynlig gud (som er usynlig, fordi han ikke finnes) - og gjort forferdelig skade. I navnet til guden deres har de brent, hengt, torturert, kvestet, ranet, gjort vold på og slavebundet millioner av mennesker, og de har gjort dette med en lykkelig overbevisning om at de gjorde som Gud ville, og at de ville komme til himmelen for det.

Det er denne religionen jeg hater, og jeg er glad til om jeg blir kjent som dens fiende.”

Diskuter gjerne dette utsagnet med elevene. Mulige spørsmål kan være: Kan man være religiøs uten å tro på Gud? Har den kristne kirken gjort det Pullman kritiserer organiserte religioner for? Har dette blitt gjort av andre religioner? Kan man tro på Gud dersom dette er sant?